

УДК 811'371 (060.1/9)

ББК 80

МЕТОДИКА ПОЛІСИТУАЦІЙНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ МОТИВАЦІЇ ДІЄСЛІВНОЇ СЕМАНТИКИ ФІЗИЧНОГО І ПСИХІЧНОГО СТАНІВ СУБ'ЄКТА

ХАНИКІНА Н. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто нові методики аналізу дієслів, з-поміж яких найбільш продуктивними визнано поліситуаційний аналіз, розроблений Н. Лебедевою та її учнями, а також когнітивно-ономасіологічний аналіз, запропонований О. Селівановою й широко апробований дослідниками її наукової школи на матеріалі різних класів слів; висунуто й доведено гіпотезу, що поєднання обох методик для розкриття природи номінації дієслів зі значенням фізичного і психічного станів суб'єкта в українській та угорській мовах дасть нові наукові результати при реконструкції їхньої мотиваційної основи.

Ключові слова: вербоцентризм, інтеріоризація, поліситуаційний аналіз, когнітивно-ономасіологічний аналіз, дієслова на позначення фізичного і психічного станів суб'єкта, ситуативно-пропозиційний підхід, прототипова ситуація.

The article deals with the new techniques of analysis of the verbs. The versatile analysis of N. Lebedeva and her students has been considered as the most productive, as well as the cognitive and onomasiological analysis of O. Selivanova has been widely tested by researchers of the scientific school based on the various classes of words. The following hypothesis has been suggested and proved: the combination of both techniques for uncovering the nature of the category of verbs with the meaning of physical and mental states of the subject in the Ukrainian and Hungarian languages would give new scientific results in the reconstruction of the motivational basis.

Key words: verbocentrism, interiorization, versatile analysis, cognitive and onomasiological analysis, verbs with the meaning of physical and mental states of the subject, situational and propositional approaches, prototypical situation.

Домінування антропоцентризму, за словами А. Плотникової, “зумовило нове осмислення онтологічного статусу лексичного значення слова і необхідність вивчення семантичних явищ із когнітивних позицій. Основний орієнтир когнітивної семантики – це *динамічний підхід* до аналізу значення, при якому воно розуміється не стільки як структура ієрархічно впорядкованих сем, скільки як єдність, сформована в процесі пізнання людиною навколишньої дійсності” [15, с. 3].

Найбільш проблемним класом слів в аспекті розкриття значення, його первісної мотивації залишається дієслово, адже воно відображає значний фрагмент людського досвіду і останнім часом його кваліфікують як мовну форму, що передає насамперед ментальний зміст і у внутрішньому лексиконі людини має своє вираження, свою репрезентацію (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, М. Болдирев, О. Кубрякова, О. Падучева, Р. Фрумкіна та ін.). Сенс такого вивчення дієслівної лексики, за словами О. Кубрякової, полягає в тому, щоб пояснити, які саме уявлення про світ [8] і людину як антропоцентр цього світу, її дії, а головне, її стан, передає дієслово.

Тривалі пошуки ефективних методів аналізу дієслівної семантики у мовознавстві посприяли актуалізації когнітивно-семантичного аспекту його опису, оскільки саме смислова наповненість дієслова виправдовує його домінуючу роль серед інших частин мови [1, с. 20]. Сучасні

мовознавці активно розроблюють методики, спрямовані на виявлення всієї складності природи дієслова. Поліситуаційний аналіз Н. Лебедевої та її учнів і послідовників у поєднанні з когнітивно-ономасіологічним аналізом мовних одиниць, запропонованим О. Селівановою та успішно апробованим її школою, є найбільш ефективним інструментом для розкриття природи номінації дієслів зі значеннями фізичного і психічного станів суб'єкта.

Актуальність теми статті зумовлена необхідністю представлення дієслівної семантики стану як динамічної ситуації, що відображує знання носіїв мови про фізичний і психічний стан суб'єкта, умови та характер ситуації, за яких суб'єкт виявляє свій стан. Актуальність дослідження підсилюється особливою потребою у розробці найефективнішої методики аналізу дієслів на позначення фізичного і психічного станів суб'єкта в українській та угорській мовах, які за своєю генетичною природою належать до різних мовних сімей, але у процесах номінації (мотивації) демонструють чимало спільних тенденцій.

Метою статті є розробка комплексної методики поліситуаційно-ономасіологічного аналізу мотивації дієслівної семантики фізичного і психічного станів суб'єкта.

Завдання статті:

- критично проаналізувати наявні підходи до аналізу семантики дієслова і його мотивації;
- обґрунтувати необхідність розробки нової комплексної методики аналізу мотивації дієслівної семантики фізичного і психічного станів суб'єкта;
- представити стадії і етапи методики поліситуаційно-ономасіологічного аналізу мотивації дієслівної семантики фізичного і психічного станів суб'єкта.

Кардинальні зміни у вивченні дієслова відбулися вже після появи роботи Л. Теньєра “Основи структурного синтаксиса” у 1959 році. Як основоположник семантичного синтаксису і послідовник вербоцентричної теорії речення, згідно з якою дієслово (присудок) – домінуючий член речення [13, с. 22], Л. Теньєр наголошував: “якщо в реченні є дієслово, то воно завжди його центр” [...], а тому в ньому обов'язково є дія (подія), дійові особи (учасники) та обставини (ситуація)” [16, с. 117-118].

Розробка таких понять, як ситуація, подія, пропозиція і їхній зв'язок із семантикою дієслова, на думку М. Небольсиної, є результатом досліджень, виконаних у рамках *логіко-семантичного напрямку*, який акумулював різні теоретичні версії, що пов'язували семантику дієслова з позначенням ситуації або стану справ. Поява цього напрямку зумовила поворот лінгвістики до аналізу смислової сторони мови і мовлення [13, с. 22]. У центрі уваги постав зв'язок висловлювання з позначуваною ситуацією.

У семантиці синтаксису утвердилася думка про дієслівне значення як про відображення або всієї когнітивно відображуваної ситуації, сцени, або її важливої властивості. Згадаймо кореляцію дієслова з певними фреймами, сценаріями у представників відмінкової і фреймової теорій [18, с. 519] або зв'язок дієслів з різними видами людської діяльності в роботах О. Кубрякової [9, с. 85–86]. Так актуалізується когнітивний вектор у вивченні дієслівної семантики. Мета опису значення в рамках когнітивної семантики – “зрозуміти, якою має бути ментальна репрезентація мовного знання і як це знання когнітивно переробляється, тобто якою є когнітивна дійсність” [6, с. 22]. Розкриття когнітивних характеристик дієслова потребує відповіді на низку найскладніших питань, що виникають одночасно у теорії пізнання і теорії номінації, психології і лінгвістиці [8].

Останнім часом з'явилися роботи, автори яких намагалися комплексно описати семантику дієслова (Н. Лебедева та її учні), наголошуючи, що воно за своєю природою має на меті іменувати динамічний фрагмент світу, який називають подією або ситуацією [13, с. 24]. На думку О. Кубрякової, “дієслово має розглядатися не стільки як позначення різних процесів, дій і станів, що є правильним, але вже недостатнім, скільки як позначення згорнутих ситуацій [...]” [7, с. 128].

Когнітивний підхід, який спирається на здобутки представників семантичного дослідження дієслова, насамперед ономасіологічного, зорієнтований на повніший опис його семантики, що дасть змогу з'ясувати, які структури знання стоять за ним, яка інформація вербалізується за допомогою дієслівного лінгвосеміозису [див. про це докладніше: [9, с. 84]. При цьому акцент зосереджено на тому, які когнітивні структури актуалізуються в свідомості носіїв мови у зв'язку з певною дієслівною формою. Спостереження за діями поступово формують уявлення про схему їх виконання, їх моторну програму: подібна програма входить у значення дієслова. Зокрема, метонімічна природа дієслова полягає саме в тому, що у семантичній структурі дієслова фіксується тільки одна або декілька ознак із загальної схеми, здатних заміщати уявлення людини про дію загалом [11]. Далі нижче ми будемо говорити про мотиваційну ознаку як основну в дієслівній семантиці на тлі мотиваційної бази всієї семантичної структури дієслова. Метонімічна природа дієслівної семантики витлумачена в цій роботі як пропозиційний тип її мотивації.

Такий методологічний підхід до вивчення семантики дієслова дає підстави кваліфікувати його як одиницю, що виконує функцію своєрідної компресії (конденсації) знань про цілу ситуацію. Як слушно зауважує М. Болдирев, тільки виділення об'єктів у події, тобто пропозиційна інтерпретація останньої дає можливість визначити категоріальне значення дієслова, вичленувати конкретні параметричні показники його співвіднесеності з цією подією [3, с. 80].

Хоча дієслівна семантика більш точно відповідає динамічному погляду на мову, однак це створює певні труднощі у вирішенні питання про обсяг лексичного значення дієслова. У семантичному представленні предиката переважно розрізняють дві зони: власне семантику (зміст предиката) і обмеження на актанти. У зв'язку з цим постає питання про їх взаємозв'язки всередині дієслова, зокрема про те, чи вбирає семантична основа дієслова знання про учасників ситуації (актанти і сирконстанти), чи тільки імплікує ці знання? [...] [9, с. 85].

Н. Лебедева вважає, що дієслово як найважливіший структурний елемент мови має плазмову природу: у ньому поряд з визначеним семантичним ядром є розмите за різними лініями поле (на зразок розтікання плазми) [12, с. 3].

У зв'язку з таким формулюванням питання М. Небольсіна звертає увагу на наповнювачі семантичної структури дієслова. Запропонований Л. Теньєром термін "актант", який спершу позначав активного учасника ситуації, дійову особу, наразі інтерпретують як мовне вираження або елемент смислу, що заповнює валентність предикатного слова. Предикатне слово описує ситуацію, має деякий набір учасників. Учасникам ситуації відповідають змінні компоненти у тлумаченні предикатного слова, що відображають семантичні валентності цього предиката. Ці семантичні валентності заповнюються фрагментами смислу і називаються семантичними актантами слова [13, с. 26].

Таким чином, протягом тривалого часу формувалося уявлення про дієслово як про мовну одиницю зі складною семантичною структурою. Відмінність підходів до вивчення семантики дієслова зумовлена об'єктивною складністю природи дієслова: здатністю фіксувати в семантичній структурі як часовий, так і релятивний компонент. У сучасному мовознавстві (зокрема, в річищі когнітивної лінгвістики) усталілося уявлення, згідно з яким дієслово є носієм інформації про певну ситуацію, що триває в часі і просторі, і описує взаємовідношення учасників у конкретній ситуації.

У запропонованій роботі ми погоджуємося з цією позицією і вважаємо когнітивно орієнтований підхід найперспективнішим методологічним базисом до опису дієслівної семантики. Події, ситуації, відображені в семантиці дієслів, передаються за допомогою різних форм: дій, станів, процесів, і розгортаються у фрейми з когнітивними сценаріями.

Виходячи з припущення про те, що дієслово виконує функцію "упаковки" знань про світ і пов'язується у свідомості носіїв мови з цілою ситуацією, домінуючим обираємо когнітивно-ономасіологічний підхід (за О. Селівановою та її школою) до виявлення мотиваційної

ознаки, покладеної в основу позначення дієсловом певної ситуації, у даному разі ситуації, у якій суб'єкт є носієм стану або виявляє свій стан. Це посприяє адекватному відтворенню когнітивного процесу номінації денотативної ситуації, позначеної конкретною дієслівною формою зі значенням фізичного і психічного станів суб'єкта.

Таке формулювання проблеми зумовлює розмежування семасіологічного й ономасіологічного аспектів у вивченні мовних одиниць.

Ономасіологічний аспект дає змогу досліднику простежити, як відбувається процес найменування та яких саме фрагментів дійсності стосується назва [11, с. 7]. Іншими словами, які ситуації іменуються і які когнітивні механізми й операції в цьому задіяні. Ономасіологічний підхід передбачає, що мовець у процесі номінативної діяльності орієнтується на певний позамовний зміст, який трансформує в мовну форму; при цьому та чи інша мовна форма обирається мовцем залежно від його компетентності і дискурсивної ситуації і перетворюється ним із системно-мовного стану в мовленнєвий (або дискурсивний). За такого підходу актуалізується ланцюжок у вигляді формули: позамовний зміст – мовна форма / мовна система – мовлення / дискурс.

Семасіологічний підхід орієнтований на інший ланцюг і його формулу: мовлення / дискурс – мовна система / мовна форма – позамовний зміст. Носій мови виходить у своїй номінативній діяльності з мовлення / дискурсу, на матеріалі якого у його свідомості формується мовна система. Використовуючи цю систему, він розуміє мовну форму, передану іншим носієм мови, тобто співвідносить її з тим чи іншим позамовним змістом [5, с. 108–109].

Припускаємо, що комплексний поліситуаційно-ономасіологічний аналіз мотивації дієслівної семантики фізичного і психічного станів суб'єкта поєднає обидва підходи, бо передбачає реконструкцію ситуації, що потребувала позначення її дієсловом, і реконструкцію вже готового змісту, який описує позначуваний дієсловом динамічний фрагмент дійсності.

Стаavimo за мету змоделювати структуру прототипової ситуації [12, с. 138], що відображає фізичний і психічний стани суб'єкта; описати типову ситуацію як перехідний етап між позамовним і мовним змістом, а потім, перейшовши на мовний рівень, відповісти на запитання: які аспекти і компоненти ситуації позначені конкретними дієслівними лексемами зі значенням фізичного і психічного станів суб'єкта в українській та угорській мовах і, отже, актуалізовані у свідомості носіїв української та угорської мов.

Алгоритм послідовності етапів поліситуаційного аналізу дієслівної семантики фізичного і психічного станів суб'єкта запозичений із методики М. Небольсіної (яка у свою чергу спирається на методику Н. Лебедевої) та адаптований до матеріалу цього дослідження [13, с. 71] з урахуванням когнітивно-ономасіологічного аспекту дієслівної номінації (мотивації).

Розглянемо докладніше процедуру й операції з реконструкції мотиваційної ознаки і з'ясування типу мотивації дієслівної семантики фізичного і психічного станів суб'єкта.

Перша процедурна стадія комплексного аналізу дієслів передбачає реконструкцію мотиваційних ознак дієслівних найменувань фізичного і психічного станів суб'єкта шляхом розкриття механізму породження номінативної одиниці [13], суть якого полягає у: 1) вичленуванні та фіксації того, що підлягає позначенню; 2) виборі адекватного мовного засобу і самого найменування; 3) установленні тісного й постійного зв'язку між позначувальним і позначуваним; 4) закріпленні за відповідним фрагментом (певною ситуацією) змісту [11, с. 7].

Процедура реконструкції бере за основу як традиційну методику її виконання, тобто як складову порівняльно-історично методу – реконструкції архетипу – первісної форми і значення (мотиваційної ознаки), так і реконструкцію денотативної ситуації, описуваної дієсловом; когнітивного сценарію, змодельованого дієсловами зі значенням фізичного і психічного станів суб'єкта (комплексу ситуацій (асертивної ситуації і конситуацій), описуваних дієсловами на різних рівнях: денотативному, когнітивному, когнітивно-мовному).

Опрацювавши роботи О. Селіванової, яка розробила модель породження номінативних одиниць, що становить 4 послідовні етапи: 1) аперцепції (психонетичний); 2) інтеріоризації (когнітивний); 3) внутрішнього програмування (превербальний); 4) селекції (номінативно-вербальний) [14, с. 86–108], запозичуємо її для реконструкції механізму породження дієслів зі значенням фізичного і психічного станів суб'єкта.

Оскільки метою роботи є виявлення мотиваційної основи дієслів зі значенням фізичного і психічного станів суб'єкта, то представлену модель породження номінативних одиниць проектуємо на механізми (процедури і операції) **творення дієслів з такою семантикою**.

Першим етапом є аперцепція, що передбачає сенсорно-моторне сприйняття позначуваного шляхом виокремлення його на тлі інших сприйняттів [14, с. 90]. На цьому етапі у мовців формується уявлення про людину, яка є носієм фізичного стану, і людину, що виявляє у певних ситуаціях свій психоемоційний стан, на підставі сукупності зорових, слухових, дотикових тощо відчуттів. Результат цього етапу – формування абстрактного образу фізично-тілесного (наприклад, уявлення у свідомості людини ситуації хвороби) і психічного стану людини (наприклад, уявлення ситуації радісної події у житті людини) у свідомості носіїв мови. Це, за методикою поліситуаційного аналізу, рівень відображення у семантичній структурі дієслова цілої денотативної ситуації.

Другим етапом номінативного процесу виступає інтеріоризація, тобто переведення уявлення про позначуване на довербально-мисленнєвий рівень поняття [14, с. 96–97], або, за методикою поліситуаційного аналізу, когнітивний рівень. На цьому етапі на підставі сформованих уявлень (образів) утворюється вже конкретне поняття про фізично-тілесний (сон людини: вербалізація цього стану дієсловами *спати, дрімати*) і психічний стани людини (емоція гніву людини: вербалізація цього стану дієсловами *дратуватися, нервувати*), з'ясовується їхня належність до категорії, а далі шляхом розширення, уточнення та поглиблення поняття у довготривалій пам'яті носіїв мов створюється відповідна структура знань про позначене. Тобто етап інтеріоризації передбачає мисленнєву або когнітивну обробку сформованого образу.

Важливим для визначення мотивації дієслів зі значеннями фізичного і психічного станів суб'єкта є *третій етап* – внутрішнього програмування (превербальний), або, за методикою поліситуаційного аналізу, когнітивно-мовний. На цьому етапі проводиться підготовка думки до об'єктивації, пошук схеми майбутньої назви, його кінцевою метою є формування мотиваційної бази [14, с. 98]. Вербалізація мотиваційної бази дієслів стану відбувається у визначниках стану людини при описі особливостей фізично-тілесного і психоемоційного станів суб'єкта та способів їх актуалізації. Наприклад, мотиваційною базою дієслова *баламутитися* є сукупність об'єктивних, раціональних знань про неспокійний стан людини, тривогу, представлені у тлумаченнях: “перебувати в стані неспокою, бути неспокійним”; “втрачати ясність, чіткість”; “поводитися неспокійно, хвилюватися; виявляти непокору” [19, т. 1, с. 95].

Четвертим етапом творення дієслів зі значенням фізичного і психічного станів суб'єкта є селекція (номінативно-вербальний етап), що має такі основні рівні, які з запропонованих О. Селівановою обираємо як релевантні для аналізу досліджуваних дієслів: 1) етап (або рівень) вибору ознаки (ознак) з активованої мотиваційної бази; 2) етап одночасної ономасіологічної імплікації інших її компонентів; 3) етап семантизації (набуття знаком лексичного значення й потенціалу його розвитку) [14, с. 106–107].

Вибір ознаки з мотиваційної бази дієслова супроводжується гасінням інших ознак у мотиваційній базі найменування. Цей процес названо ономасіологічною імплікацією, він зумовлений кількома чинниками:

1) валентністю ознаки, що дає змогу не актуалізувати у номінативних структурах сильновалентні компоненти, зрозумілі носіям мови;

2) компресією компонентів зі слабким значенням, генералізацією ознаки, що не потребує додаткових уточнень;

3) контекстуальним розкриттям значення найменування за умови наявності омонімів [14, с. 150–152].

Так, сильновалентна ознака ‘мутити’ у мотиваційній базі дієслова *баламутитися* актуалізує значення “втрачати ясність, чіткість” і зумовлює гасіння інших ознак, як-от: ‘баламут’ – “обманщик”.

Підсумовуючи, виділимо основні етапи процедури реконструкції мотиваційної ознаки для визначення мотиваційної основи дієслівної семантики фізичного і психічного станів суб’єкта. Перший етап – це реконструкція денотативної ситуації, пов’язаної із формуванням абстрактного образу фізично-тілесного і психічного станів людини у свідомості носіїв мови. Другий етап – мисленнева або когнітивна обробка сформованого образу. Третій етап – творення мотиваційної бази (сукупності мотиваційних ознак). Четвертий етап – селекція основної ознаки, що покладена в основу найменування. П’ятий етап передбачає виявлення типу мотивації дієслів із чотирьох, запропонованих О. Селівановою.

У сучасній когнітивній ономазіології типи мотивації установлюють *на основі концептуального місця мотиватора у ментально-психонетичному комплексі* (за О. Селівановою) об’єкта, який підлягає номінації [17, с. 178–183]. Іншими словами, залежно від основної мотиваційної ознаки, що є найбільш важливою для опису денотативної ситуації, позначуваної дієсловом, слідом за О. Селівановою, визначаємо такі типи мотивації:

1) пропозиційну, яка оперує знаками-мотиваторами у прямих значеннях буквальної інформації про позначене в межах однієї ситуації, як правило, асертивної, ядерної (у термінології Н. Лебедевої) – цей тип мотивації за загальним механізмом розглядається як метонімічний, адже в процесі номінації здійснюється перенесення позначень одного компонента події на інший, імені класу об’єктів на об’єкт цього класу, позначення частини на ціле й цілого на частину за суміжністю [14, с. 163]);

2) асоціативну-термінальну, що обирає мотиватори метафоричного статусу на підставі аналогічних зв’язків з іншими концептуальними сферами свідомості – конситуації формування ближньої і віддаленої периферії дієслівного значення (асоціативно-термінальна мотивація спрямована на використання в процесі найменування фрагмента неістинних (необ’єктивних, нетривіальних) знань про позначуване, який корелює відповідно з певними диктумними позиціями, що у такому випадку є знаково нульовими [14, с. 172]);

– модусну, яка ґрунтується на оцінці носіями мови знака мотиватора в кореляції із психічними функціями відчуттів, почуттів, архетипами позасвідомого [там само, с. 169];

– змішану, яка суміщає мотиватори, обрані з різних фрагментів структури знань (асертивної ситуації і конситуації) про позначене (особливістю цього типу мотивації є те, що одна ономазіологічна ознака обирається з предикатно-аргументної частини й відображає істинну інформацію про об’єкт номінації, одержану у процесі пізнавально-практичної діяльності номінаторів, а друга – з термінально-асоціативної сфери чи модусу і репрезентує зв’язки між предметними сферами [14, с. 175]).

Друга процедурна стадія передбачає вибір реконструйованої *мотиваційної ознаки* в ролі *tertium comparationis* – того семантичного компонента, який послужив основою називання мовної одиниці [4] і способом вияву його значень за рахунок наявності в номінативній структурі дієслова комплексу мотиваційних ознак (мотиваційної бази). Ступінь вияву мотиваційної ознаки дає змогу говорити про закономірності та відмінності в мотивації дієслівних найменувань зі значенням фізичного і психічного станів суб’єкта в українській та угорській мовах.

Основна мотиваційна ознака для обраного класу дієслів пов’язана з розумінням поняття стан загалом, яке, на думку Ю. Апресяна, витлумачити непросто. Ю. Апресян трактує стан як невизначене поняття фундаментальної класифікації предикатів [2, с. 541].

За обраним методологічним підходом (поліситуаційного й ономасіологічного аспектів у витлумаченні дієслівної номінації і семантики) у роботі стан визначаємо як ситуаційну характеристику суб'єкта, що є носієм стану, який виявляється за певних умов, триває і змінюється в часі якісно новою або первісною характеристикою. Наприклад, фізичний стан “болю” виникає (виявляється) як відповідь на дію чинників, зовнішніх щодо суб'єкта-носія такого стану чи власне внутрішніх (наприклад, наявність органічної патології), які викликають порушення нормальної життєдіяльності організму. Основною мотиваційною ознакою пропозиційного типу мотивації дієслів із семантикою фізичного стану болю є ‘стан хвороби взагалі’, позначуваний дієсловами, які описують цю асертивну ситуацію (*хворіти, захворіти, знедужати, боліти* тощо), навколо якої організується мотиваційна база дієслів, що описують конситуації ‘конкретних хворобливих станів і відчуттів, що виступають як вияви нездоров'я’ (наприклад, *в'янути* ‘вияв нездужання і хворобливого стану’), засновані на асоціативно-термінальному типі мотивації, зумовлюючи метафоричні утворення дієслівного значення. Донорською сферою метафори *в'янути – нездужати* є фітоніми, оскільки ознака зів'ялої рослини асоціативно перенесена на характеристику стану людини. Ця метафора утворена за образною схемою фізичного болю, у якій джерелом є ‘зовнішній фізичний стан хвороби’, а мішенню / метою ‘внутрішній вияв нездужання’.

Паралельно плануємо дослідити, як така мотиваційна ознака актуалізується в дієсловах зі значенням фізичного стану болю в угорській мові, та зіставити виявлені типи мотивації з тими, що описані в українській мові. Для роботи буде застосовано зіставно-типологічний метод з його процедурами: *зіставної інтерпретації і типологічної ідентифікації*.

Такий ситуативно-пропозиціональний підхід до розкриття мотивації значення дієслів дає підстави розглядати ситуацію як когнітивний сценарій, який розгортається на денотативному, когнітивному і власне мовному рівнях.

На цих двох стадіях неминучим є звернення до структурного методу, зокрема до його складових – *дефініційного аналізу і компонентного*. При реконструкції основної мотиваційної ознаки і мотиваційної бази значення дієслова (ЛСВ) як концептуальної структури, репрезентованої у вигляді когнітивного сценарію (асертивної ситуації і конситуації) компонентний аналіз дозволяє виявити категоріальні (типові ситуативи) і диференційні (типологію ситуативу) семи дієслівного значення і, отже, сприяє моделюванню когнітивного сценарію кожної ситуації, описуваної дієсловами зі значеннями фізичного і психоемоційного станів суб'єкта, а дефініційний аналіз – змодельовати зв'язки полісемантичної структури досліджуваних дієслів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айрапетян Р. Р. Теоретические предпосылки когнитивистического анализа глагольной семантики (на материале современного английского языка) / Р. Р. Айрапетян // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 12 (30). – Ч. 1. – С. 19–26.
2. Апресян Ю. Д. Исследования по семантике и лексикографии. Т. I : Парадигматика / Ю. Д. Апресян. – М. : Языки славянских культур, 2009. – 568 с.
3. Болдырев Н. Н. Категориальное значение глагола : Системный и функциональный аспекты : [монография] / Николай Николаевич Болдырев // Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 1994. – 171 с.
4. Голев Н. Д. Динамический аспект лексической мотивации / Н. Д. Голев // Алтайский государственный университет; [под ред. О. И. Блиновой]. — Томск : Изд-во Томского университета, 1989. – 253 с.

5. Голев Н. Д. Ономазиология как наука о номинации, II. О некоторых общих особенностях лексики и семантики в связи с разграничением ономазиологического и семасиологического подходов / Н. Д. Голев // Русское слово в языке и речи. – Кемерово : Изд-во КемГУ, 1977. – Вып. 1. – С. 13–23.
6. Даниленко В. П. Ономазиологическое направление в истории грамматики / В. П. Даниленко. Вопросы языкознания. – 1988. – № 3. – С. 108–131.
7. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–33.
8. Кубрякова Е. С. Актуальные проблемы современной семантики : [учеб. пос.] / Елена Самуиловна Кубрякова. – М. : МГПИИЯ, 1984. – 130 с.
9. Кубрякова Е. С. Глаголы действия через их когнитивные характеристики / Е. С. Кубрякова // Логический анализ языка. Избранное 1988–1995. – М.: Изд-во “Индрик”, 2003. – С. 439–446.
10. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина]. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 245 с.
11. Кубрякова Е. С. Части речи в ономазиологическом освещении : [монография] / Елена Самуиловна Кубрякова. – [2-е изд.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 115 с.
12. Лебедева Н. Б. Полиситуативность глагольной семантики (на материале русских префиксальных глаголов) : [монография] / Н. Б. Лебедева // Томский государственный университет; Барнаульский государственный педагогический университет. – Томск : Изд-во Томского университета, 1999. – 261 с.
13. Небольсина М. С. Русские глаголы речевого воздействия в аспекте полиситуативности : дис. ... канд. филол. наук / Мария Сергеевна Небольсина; Барнаульский государственный педагогический университет. – Барнаул, 2006. – 221 с.
14. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Елена Александровна Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
15. Плотникова А. М. Когнитивное моделирование семантики глагола (на материале глаголов социальных действий и отношений) : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 – теория языка / А. М. Плотникова; Уральский государственный университет им. А. М. Горького. – Екатеринбург, 2009. – 38 с.
16. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Люсьен Теньер; [пер. с франц., ред. кол. : Г. В. Степанов (пред.) и др.; вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака]. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.
17. Ханикіна Н. В. Ціннісно-оцінний складник мотивації дієслівної семантики психоемоційного станів суб'єкта / Н. В. Ханикіна // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету. – Дрогобич, 2015. – № 5. – С. 178–183.
18. Fillmore Ch. J. Frames and the Semantics of Understanding // Quaderni di Semantica. – 1985. – P. 222–254.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

19. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс] / [за ред. І. К. Білодіда] // АН УРСР. Інститут мовознавства. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>

Дата надходження до редакції 30.11.15